

razlikujemo »pravo« (obično) i »preneseno« (osebujno) značenje: *glava* na ramenu – *glava* obitelji. Prirodno je, dakle, da sličnu razliku utvrdimo i onda kad proučavamo jezični izraz.

Proučavati jezične pojave kao skup međusobnih zavisnosti i kao suvislo uređenu cjelinu nije jednostavan posao. Zato će čitalac kojemu postignuća suvremene lingvistike nisu poznata vjerojatno pomisliti da je ovaj članak težak. Učenjak je sličan pjesniku, za kojeg Cocteau kaže da mu nije svrha izložiti na zamršen način ono što je jednostavno, već iskazati na najjednostavniji način ono što je zamršeno. Jezična je znanost složena jer joj je predmet složen. Ako treba uložiti mnogo truda da se shvati razdioba zvukovnih obilježja u okviru sloga i njihova uloga u priopćavanju, uloženi trud nije uzaludan: prividno raznorodne pojave kao prijelaz *š* u *č* (*školjka* – *čkoljka*), pretvaranje *l* u *o* (*sel-ba* – *se-o-ba*), stapanje skupa *pv* u *f* (*up-vati* – *u-fati*) i niz drugih (t. 19–25) pretvaraju se u posljedice istog uzroka – zakona po kojima se osnovne zvukovne crte spajaju u veće cjeline.

ETNICI I KTETICI U PRAVOPISNOM RJEČNIKU

Stjepko Težak

U jednom je intervjuu Miroslav Krleža izjavio: »Otkad pišem, 16 pravopisa se izmijenilo. Ja upotrebljavam pravopis iz 1913. pa nitko nije primijetio, a uostalom, ako je i primijetio — vrlo važno!«¹ Njegova me izjava podsjetila na moj sukob s pravopisima. Mogao bih Krležu parafrazirati: Između objelodanjanja dviju knjiga o Ozlju² izmijenilo se pet-šest pravopisa, koji su propisivali etnik *Ozljanin* (prema kome valja podrazumijevati i *Ozljanka*)³, a ipak su pisci tih knjiga (među njima sam i sâm) pisali *Ozaljčanin* (*Ozaljčanka*).

Pravopisna sudbina ozaljskog etnika nije osamljena. Prema toponimu *Krašić* propisuje se etnik *Krašićanin* iako su žitelji poznatog sela u podžumberačkoj krajini *Krašćanci*.⁴ Tako se sami zovu, tako ih zovu susjedi iz okolnih sela, a tako ih nazivaju i pisci koji znalački o njima pišu.⁵

Analogno s *Čakovec* — *čakovački*, *Kumrovec* — *kumrovački*⁶ ktetik od *Vrbovec* morao bi glasiti *vrbovački*, a ipak nas s televizijskih ekrana i naljepnica na konzervnim limenkama PIK Vrbovec mami *vrbovečka pašeta*.

¹ Miroslav Krleža, intervju Steve Ostojića, *Oklo*, 11. srpnja 1973.

² E. Laszowski, *Grad Ozalj i njegova okolina*, Zagreb, 1929.; *Ozalj, turistički vodič*, Ozalj, 1971.

³ D. Boranić, *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1947.; *Pravopis hrvatskosrpskog jezika*, školsko izdanje, MH – MS, Zagreb, 1962.

⁴ *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika*, MH – MS, 1960. (Ako se radi o kojem drugom *Krašiću*, valjalo je to navesti!)

⁵ Juraj Čuk, *Krašićka seljačka buna godine 1830.*, Zagreb, 1954.

i ktetika? I još se neka pitanja nameću koja bi valjalo stručno i opširno pre-
tresti, ali bih ovom prilikom upozorio samo na problem pisanja ktetika i et-
nika.

Što se tiče etnika *Ozaljčanin* i *Krašičanac*, rekao bih odmah da nisu u pravu
pravopisci, nego pisci. Netko je, znajući tvorbenu normu, ali ne njezinu pri-
mjenu u pojedinim krajevima, skovao etnik *Ozljanin* i pravopisci su ga pre-
nosili iz izdanja u izdanje ne provjeravajući da li odgovara načelima koja su
sami usvojili. Naime, primjeri *Vorovac* — *vorovski*, *Prištevac* — *Prištevka* —
prištevski, *Brčak* — *Brčakinja*, *Čučerac* — *Čučerka*, *Ljubušak* — *Ljubuškinja*,
Cavtajka, *Gračačkinja*, *Lopujka*, *Medačkinja*, *Vrgomošćanin* i drugi uvjerava-
ju nas da su pravopisci nastojali afirmirati načelo o pisanju etnika kako ga
je formulirao Petar Skok: »Prema tome on (čistitelj jezika, S. T.) ne će stva-
rati nova etnika, kao Jastrebarščanin od Jastrebarsko, Svetojanjanin od Sveta
Jana, Prištinac ili Prištinjanin od Priština i t. d., kad narod tako ne govori, ne-
go će uzeti Jaskánac, Svetojánac, Prištevac, kako narod uistinu govori.«⁷

To je načelo i najprihvatljivije. Mogućnosti su za tvorbu etnika višestruke.
Mještanim Ozlja mogao bi se zvati *Ozaljac*, *Ozljanin*, *Ozaljčanin*, *Ozljak*, *Ozalj-
čak*, a žitelj iz Krašića *Krašičanin*, *Krašičanac*, *Krašičak*. Je li itko pozvaniji
od naroda tih krajeva da odredi koja će od tvorbenih varijanata postati nor-
mom? Istina, i u narodu ima dubleta (npr. čovjek iz Draganića može biti i
Draganićanac i Draganićak), ali tamo gdje ih nema, nema mjesta nedoumicama.
A u narodu ozaljskoga i krašičkoga kraja *Ozaljčan(in)* i *Krašičanac* nemaju
dublete. Prema tome u budućem pravopisu valjalo bi u pravopisni rječnik uni-
jeti etnike *Ozaljčanin*, *Ozaljčanka*, *Krašičanac*, *Krašičanka*. Isto tako bi trebalo
provjeriti nije li slična pogreška učinjena i nekim drugim etnicima.

Samo je za nijansu složeniji problem ktetika izvedenih od toponima s kaj-
kavskim sufiksom *-ec*. Pravopis normira štokavski završetak *-ački*, pa bi valjalo
pisati: *Belec* — *belaćki*, *Đelekovec* — *delekovački*, *Đurmanec* — *đurmanački*,
Ivanec — *ivanački*, *Klanjec* — *klanjački*, *Kraljevec* — *kraljevački*, *Novoselec*
— *novoselački*, *Orehovec* — *orehovački*, *Peteranec* — *peteranački*, *Petrijanec*
— *petrijanečki*, *Vrbovec* — *vrbovački*, *Brestovec* — *brestovački*. Praksa se
pak, i to ne samo u primjerima *belaćki*, *ivanečki*, *vrbovečki*, tvrdoglavo odu-
pire toj normi. Sumnju u održivost te norme izrazio je već Stjepan Babić u
svojem radu o tvorbi pridjeva: »Očito je da je *-ečki* izvan glasovnoga sustava
štokavskoga dijalekta, ali pri normiranju ove pojave treba uzeti u obzir mnoge

⁷ Petar Skok, Tvorba imena stanovnika od imena naselja i oblasti. Jezik, veljača 1954.

razloge, a posebno pitanje, može li se u svim primjerima provesti -ački, npr. klanječki : Klanjec, ivanečki : Ivanec.«⁸

Kad nije pobijedila norma, čak ni u slučajevima kakvi su *Čakovec* — *čakovački*, *Kumrovec* — *kumrovački*, trebalo bi i tu popustiti praksi pa dati pravo građanstva sufiksu -ečki u tvorbi ktetika od toponima sa sufiksom -ec. Ima to i praktičnu, razlikovnu vrijednost jer se tako mogu razlikovati ktetici izvedeni od *Brestovac* i *Brestovec*, *Vrhovac* i *Vrhovec* i sl.*

No time nisu riješena sva pitanja u vezi s etnicima i kteticima u pravopisnom rječniku. Pitamo se npr. po kojem su kriteriju ušli u pravopisni rječnik *Ozljani* i *Krašićanac*, a *Garešničanin* i *Obrovčanin* nisu. Pokušamo li otkriti kriterije po kojima su toponimi, etnici i ktetici dosad ulazili u pravopisne rječnike, uzalud ćemo se truditi. Gdjekad odlučuje broj stanovnika, gdjekad kulturno-povijesna znamenitost, gdjekad administrativna uloga, gdjekad pravopisni razlozi, ali nijedan od tih kriterija nije dosljedno proveden. Nema dosljednosti niti u bilježenju svih izvedenica od pojedinih toponima. Naći ćemo toponima bez etnika i ktetika (*Pičan*), zatim toponim s jednim etnikom, najčešće muškim (*Hercegnovi*, *Hercegnovljanin*), ili toponim s ktetikom (*Karlobag* — *karlobaški*), a ima i primjera gdje se uz etnike i ktetike ne precizira od kojeg toponima potječu (*Mitrovčanin*, *Mitrovčanka*, *mitrovački*).⁹ Velik broj toponima uzalud ćemo tražiti po našim pravopisnim rječnicima, a etnika i ktetika ima još i manje. Radi ilustracije navest ću samo važnije toponime iz SR Hrvatske čijih etnika nema u velikom Pravopisu:

- pokrajine: Gorski kotar, Pokuplje;
- otoci: Drvenik, Dugi otok, Ist, Iž, Molat, Murter, Olib, Prvić, Susak, Šipan, Ugljan, Unije, Vir, Zlarin, Žirje;
- mjesta: Belišće, Brinje, Buje, Cetingrad, Daruvar, Drniš, Garešnica, Igrane, Ika, Josipdol, Kali, Karlobag, Kotoriba, Krapina, Lovran, Milna, Obrovac, Okučani, Ozalj, Pakoštane, Pazin, Popovača, Poreč, Prelog, Punit, Rovinj, Sali, Slunj, Ston, Umag, Vrbnik, Vrbovsko, Zlatar.

Odsutnost tih etnika još više udara u oči kad u tom rječniku nalazimo *Markovčane*, *Melenčane*, *Mirkovčane* i etnike drugih, mnogo manje poznatih sela. Istina, *Milnarani* i *Puntar* npr. nisu pravopisni problemi, ali ih treba navesti zbog manje obične tvorbe.

Nedostaju i etnici višočlanih toponima. Ti se etnici gdjekad tvore od prve, gdjekad od druge, a gdjekad od obiju riječi, za što nema uvijek pouzdanog pravila. Zato bi u pravopisnom rječniku mogli biti i etnici od manjih dvočlanih i tročlanih toponima: Babin Potok, Baška Voda, Beli Manastir, Brod na Kupi,

⁸ Stjepan Babić, Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku, Rad JAZU, knj. 344, Zagreb, 1966., str. 104.

* Članak je stigao istodobno kad i Antuna Šojata, objavljen u 1. broju, koji opširnije razmatra ovaj problem (Uglednik, 1967., str. 104).

A od toponima su posebno interesantni oni kod kojih može doći u pitanje rod ili broj. Koliko ljudi zna da su *Igrane*, *Pakoštane* u množini muškog roda, a *Sali* i *Kali* u množini ženskog roda i da valja govoriti: *Bio sam u Pakoštanima i u Salima*, a ne: *u Pakoštanama* i *u Saliju*. Zato bi uz nominativ takvih toponima valjalo zabilježiti i genitiv.

Da bismo sve teškoće koje proizlaze iz ove problematike sveli na najmanju mjeru, morali bismo imati rječnike toponima, etnika i ktetika. Tada nam imena mjesta ne bi prekrajali administrativci skromne jezične naobrazbe.¹⁰ No kako tih rječnika zacijelo tako skoro nećemo imati, nužno je da i dalje pravopisnim rječnikom pomažemo onima koji žele znati kako se izgovaraju pojedini etnici i ktetici. Smatram da bi u novim izdanjima pravopisnih priručnika trebalo postupiti prema ovim kriterijima:

1. Uvrštavaju se toponimi, etnici i ktetici koji mogu biti pravopisni ili gramatički problem, i to od mjesta koja su u bilo kojem smislu značajna: brojem žitelja, kulturnom, povijesnom, gospodarskom, upravno-političkom, turističkom ili kojom drugom ulogom.

2. Uz svaki toponim navodi se i njegov etnik i ktetik (naravno, ako postoji), bez obzira na to da li je i taj etnik odnosno ktetik pravopisno-gramatički dilematičan.

3. Etnike valja pisati u skladu s navedenim Skokovim pravilom, a u ktetika bi valjalo odstupiti od štokaviziranja pridjevskog završetka kada se oni tvore od imenica na -ec.

Naravno, kao uvijek, i ovdje bi moglo biti izuzetaka, ali bi za svaki takav izuzetak trebalo imati valjanih razloga.¹¹

¹⁰ O kakvu se prekrajanju radi, neka ilustriraju ova dva primjera: Selo na utoku Dobre u Kupu kraj Karlovca tamošnji narod zove Mahično, a svi službeni natpisi ga krste Mahičnom. Očito je neki administrativac, tko zna još kada, ne razlikujući afrikate uporno pisao Mahično i njegova je praksa, na žalost, pobijedila govornu praksu Mahičanaca i njihovih susjeda. Drugi primjer: Na ulazu u Novo Čiče, nedaleko od Velike Gorice, koči se natpis Novo Čiče iako tamošnji ljudi izgovaraju oba puta istu afrikatu. Po svoj prilici je nekoga vodilo neznačajno nadripravilo ili bolje – krivilo da je u riječima s dvjema afrikatama uvijek prvo -č, a drugo -ć.

¹¹ Ako je, npr. duga opća tradicija već čvrsto ukorijenila u našoj jezičnoj svijesti oblik koji ne odgovara postavljenim pravilima, dopustit ćemo izuzetak (Đurđevac – đurđevački). Ili slučaj imena za otočane sa Suska. Oni se danas sami nazivaju talijanski – Sansigoti, a njihov je stari naziv Sujčani i Sujčanice. Autori dijalektološke studije Govor otoka Suska (Hamm, Hraste, Guberina, Dijalektološki zbornik, 1. Zagreb, 1956.) ne prihvaćaju nijedan od tih etnika, nego ih zovu Suščanima, što je svakako bliže suvremenoj normi. Mislim da je i tu izuzetak opravdan jer je etnik Sujčanin napušten i na samom otoku, a Sansigot je talijanska riječ.

ETNIK OD KOPRIVNICA

Mijo Lončarić

Sufiksa za tvorbu etnika u našem jeziku ima više. Od njih su jedni poznatiji, dok su drugi manje poznati. Pri preuzimanju etnika u standardni jezik postupa se po određenom načelu, koje je, na primjer, u »Jezičnom savjetniku« formulirano ovako: »Imena naselja i njihovih stanovnika i pridjevi izvedeni od tih imena u književnom se jeziku upotrebljavaju u onom obliku u kojem ih upotrebljavaju sami oni o čijim se imenima radi.«¹ Nije stoga čudo što ne možemo uvijek znati kako se nazivaju stanovnici pojedinih mjesta i prisiljeni smo se služiti priručnicima u kojima to možemo doznati. Nezgodno je, međutim, kada nam ti priručnici ne daju pravu obavijest, odnosno daju krivu. Na jedan od takvih primjera želim ovdje upozoriti.

U tzv. velikom Pravopisu² stoji:

Kòprivničānin, mn. -āni

Kòprivničānka, dat. -ki, gen. mn. -ki.

Na osnovi toga može se zaključiti da se stanovnici Koprivnice nazivaju tako. Istina, ti su nazivi stavljeni u Pravopis iz pravopisnih razloga, a ne zbog toga da određuju kako je etnik prema Koprivnica, ali i svaki drugi oblik etnika ovog mjesta morao bi doći u Pravopis s istih, pravopisnih razloga. Kako drugih oblika za stanovnika Koprivnice u Pravopisu nema, doista se nameće zaključak da se stanovnici Koprivnice nazivaju kako je u Pravopisu.

U skladu s Pravopisom, u »Glasu Podravine«, koprivničkim općinskim novinama, dolaze kao imena stanovnika Koprivnice oblici *Koprivničānin*, *Koprivničānka*. Kako se u svakom broju tih novina po nekoliko puta ponavljaju navedeni oblici, nije potrebno navoditi brojne citate. Evo samo jednog. U broju od 10. II. 1962. nalazi se rečenica: »Koprivničāni su bili zadovoljni javnom tribinom građana.«

Pravopis i »Glas Podravine«, međutim, odstupaju od osnovnog načela o oblicima etnika u hrvatskom književnom jeziku. Stanovnici Koprivnice sebe ne nazivaju *Kòprivničānima*, već *Koprivničāncima*. Oni stanovnici Koprivnice koji se nazivaju *Koprivničānima*, nisu autohtoni Koprivničānci, ili, ako jesu, govore i pišu tako jer žele govoriti »pravilno«. A kako se govori »pravilno« o tome traže savjeta u Pravopisu. Vidjeli smo što o tome kaže Pravopis, te oni griješe zajedno s njim.

Kako je oblik Koprivničānin dospio u Pravopis, ako sami Koprivničānci sebe tako ne nazivaju? Uzet je, sigurno, iz »Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika« gdje piše: